

Oorlog in de boekwinkel

Traditioneel bespreekt Jan van Oudheusden in het 'oorlogsnummer' van Kleio in het kort enkele recent verschenen boeken over nazisme en Tweede Wereldoorlog.

Jan van Oudheusden is geschiedenisdocent en oud-hoofdredacteur van Kleio.

Debórah Dwork en Robert Jan van Pelt, *Exodus. Joden op de vlucht uit het Derde Rijk* (uitg. Elmar, Delft 2012), 488 blz., € 27,95

Dit boek gaat niet over de vernietiging van de Joden, maar behandelt een onderbelicht aspect van de Jodenvervolgung: het lot van hen die aan de Holocaust ontkwamen. In een doorwrochte studie geven de historici Dwork en Van Pelt (die eerder publiceerden over onder meer Auschwitz) een beeld van de zeer uiteenlopende ervaringen van Joodse overlevenden 1933-1945. Tot 1939 wist 83% van de Duitse Joden uit hun land te emigreren, maar door de snelle overwinningen van Hitlers legers in de periode 1939-1941 kwamen miljoenen Europese Joden in de val te zitten. Het boek gaat in op toevluchtsoord Palestina (met beperkt absorptievermogen) en het zionisme, het werk van passeurs die Joden de Zwitserse grens over hielpen en interneringskampen voor Joden in de Sovjet-Unie. De strijd om het bestaan in ballingschap (vaak in ondraaglijke eenzaamheid) blijkt uit talrijke persoonsgeschiedenissen waarmee de tekst is gelardeerd. Naoorlogse repatriëring van ontheemden stuitte op vele hindernissen, zodat emigratie naar Palestina als optie overbleef. Een gedegen, maar droeve opsomming.

EXODUS JODEN OP DE VLUCHT UIT HET DERDE RIJK

1933-1945

Debórah Dwork & Robert Jan van Pelt

Michael Kerrigan, *Wereldoorlog II.*

De nooit uitgevoerde plannen

(uitg. Deltas, Aartselaar (B) 2012), 192 blz., € 29,95

In dit boek heeft Michael Kerrigan, Brits (co-)auteur van populaire historische publicaties, 55 voorbeelden verzameld van militaire projecten en operaties uit de Tweede Wereldoorlog die om een of andere reden geen doorgang vonden. Het biedt kansen op bespiegeling over 'if-history': wat zou er gebeurd zijn als...? Het bekendste nooit uitgevoerde plan was operatie-Seelöwe, de Duitse invasie van Zuid-Engeland, waarmee lang rekening werd gehouden, maar die nooit doorging, door gebrek aan landingsvoertuigen en doordat Duitsland geen luchtoverwicht kreeg. Andere plannen die niet verder kwamen dan de tekentafel waren de Japanse bezetting van Australië, de Duitse superbom die Manhattan zou verwoesten, of de moord op Roosevelt, Churchill en Stalin op de conferentie van Teheran. Ook geallieerden smeedden plannen die onuitgevoerd bleven. Alle staan naar jaartal geordend (1939-1945) en zijn voorzien van de nodige documenten. De summierende tekst is niet geheel foutloos en is stijf vertaald, maar wie zeer geïnteresseerd is in militaire details uit de Tweede Wereldoorlog, vindt toch wel wat van zijn gading.

Willem Melching, *Hitler. Opkomst en ondergang van een Duits politicus* (uitg. Bert Bakker, Amsterdam 2013), 311 blz., € 19,95

Over Adolf Hitler zijn vele biografieën verschenen. Historicus Melching (UvA; Duitsland-specialist) achtte een nieuwe, beknopte biografie zinvol, zonder al te veel details of psychologische bespiegelingen, op basis van een actuele scherpe vraagstelling met betrekking tot de politieke opvattingen en beslissingen van Hitler. Melching commentarieert de historici Evans en Kershaw, en citeert overvloedig uit de dagboeken van propagandaminister Goebbels, voor hem een hoofdbron. Hij ontkracht vele bestaande mythes. Zo was het Derde Rijk géén perfecte dictatuur en was Duitsland in 1939-1941 beslist niet militair superieur, ondanks de triomfen op het slagveld. Er was nauwelijks verzet in Duitsland: wie niet tot een gediscrimineerde groep behoorde leek tevreden, althans tot aan 1939. De wereldoorlog leidde uiteindelijk tot de dood van meer dan 50 miljoen mensen en onnoemelijk leed, ook voor Duitsers. In het laatste deel van het boek gaat de persoon Hitler schuil achter beschrijving van slagvelden en kampen. Over diens besluit tot vernietiging van Joden en andere misdaden laat Melching geen twijfel. Een goed leesbare biografie, die een brede lezerskring verdient.

Ronald Wilfred Jansen, *In de voetsporen van Anne Frank* (uitg. RWJ-publishing), 116 blz., € 16,95

De recente stroom boeken over Anne Frank (van o.a. Carol Ann Lee, Melissa Müller, Francine Prose, Bart Funnekotter) is aangevuld met dit boekje van de hand van Ronald Wilfred Jansen, een fotograaf met passie voor Anne Frank. Dit boekje bevat drie delen. Het eerste deel geeft een globaal overzicht van het leven van Anne Frank (1929-1945) vanaf haar jeugd in Frankfurt a.M. en Aken, via het Amsterdamse Merwedeplein en het Achterhuis (erg kort beschreven), tot en met de gevangenschap en het einde (van Westerbork tot en met Bergen-

Belsen). Dit deel biedt voor kenners niet veel nieuws. Het tweede deel is een somber getinte zwart-witfotoreportage (ruim vijftig deels artistieke foto's) van locaties waarop Anne ooit haar voetsporen drukte. Het derde deel is een zeer persoonlijk getint dag-tot-dagverslag van de zoektocht van de auteur naar de sporen van Anne Frank. Dit laatste deel kent veel irrelevante uitweidingen. De doelgroep is onduidelijk: saai voor jonge lezers, en weinig inhoudelijk voor volwassenen.

Alice Herz-Sommer en Caroline Stroessinger, *De pianiste van Theresiënstadt* (uitg. De Boekerij, Amsterdam 2012), 240 blz., € 18,95

Onderwerp is het lange, bewogen leven van de concertpianiste Alice Herz-Sommer (Praag 1903). De Amerikaanse fan Caroline Stroessinger schetst alle fasen en facetten van haar leven in een veelluik dat recht doet aan de gelukkige jaren in Praag (waar Kafka huisvriend was), de gevangenschap met zoontje Rafi in kamp Theresienstadt (1942-45), de jaren als inwoner van de jonge staat Israël (met Golda Meir), en ten slotte de periode in Londen: als 108-jarige is ze de oudste Holocaust-overlevende. Kern van het veelluik vormt de episode waarin Alice zichzelf en de medekampbewoners op de been hield met haar pianospel: honderdmaal trad ze op in het kamp. Muziek bood troost en hoop. Het boek is niet chronologisch, maar bestaat uit diverse momentopnamen van het leven van Alice tegen de achtergrond van de politiek-maatschappelijke drama's van de eeuw. Bespiegelingen over onder meer de filosofie van Spinoza worden afgewisseld met intermezzo's over bijvoorbeeld haar sobere leefwijze. Rode draad vormt de heilzame werking van muziek. Warm portret van een sterke vrouw met een aanstekelijke levensvisie.

Caroline Moorehead, *De trein naar het oosten* (uitg. Meulenhoff, Amsterdam 2012), 373 blz., € 19,95

Het succes van de roman *Haar naam was Sarah* wordt gevolgd door vele publicaties over vervolging in Frankrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hierin past de uitvoerige studie van de Britse schrijfster Caroline Moorehead, bekend als biografe en auteur over mensenrechten. Zij doet verslag van het lot

van 230 Franse vrouwen die in januari 1943 per veewagons naar Auschwitz werden gedeporteerd, na hun arrestaties wegens verzetsactiviteiten. Moorehead pluisde alle bronnen na en sprak met vier overlevenden en vele nabestaanden. Zij plaatst een hele reeks persoonlijke belevenissen in historisch kader: de motieven van verzetsgroepen (anti-Vichy, antifascistisch), hun daden (aanslagen, gevolgd door bloedige represailles) en hun moedige en saamhorige gedrag in gevangenschap, eerst in Romainville en later in Auschwitz en Ravensbrück. Het verblijf aldaar werd getekend door kou, vernedering, ziekte, honger en dood. 49 van hen wisten deze hel te overleven. Al kunnen de vele namen verwarring wekken, Moorehead slaagt erin bewondering op te roepen voor de manier waarop deze dappere vrouwen hun lot droegen.

Robert Urquhart, *Generaal van Arnhem* (uitg. De Boekerij, Amsterdam 2012), € 19,95

Robert Urquhart stond aan het hoofd van de Britse luchtlandings-troepen die op 17 september 1944 bij Arnhem werden gedropt om de strategische Rijnbrug te bezetten als bruggenhoofd voor de geallieerde hoofdmacht die vanuit het zuiden oprukte. De opzet mislukte, onder meer doordat die opmars te traag verliep en er bij Arnhem een sterke Duitse pantserdivisie gelegerd was. Er volgden negen dagen van bloedige gevechten, waarbij Urquharts troepen rond het Oosterbeekse hoofdkwartier vastzaten. De noordkant van de brug werd bezet, maar kon niet behouden blijven, met name door falende bevoorradingsvluchten en dito verbindingen. Urquhart schreef in 1958 een boek, dat nu pas vertaald is. Het vertelt op zakelijke, onderkoelde toon, gemengd met vleugjes Britse humor en cynisme, hoe het Duitse net zich rond de Britse soldaten sloot. De ellende van zijn mannen in de enclave Oosterbeek onder vuur - doden, gewonden, gebrek aan voedsel, water en munitie, vervuiling - wordt raak geschetst. Een deel werd nog geëvacueerd, waarna Urquhart verslag kon uitbrengen. Gepaste lectuur voor wie de realiteit van oorlog wil voelen. ■

